

Абросимова С. В. Д. І. Яворницький в музейному співтоваристві свого часу // Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 11. – С. 146–156.

Абросимова С. В. В. Ф. Крупянський та його мемуари // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки: Наук. щорічник. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 6. – С. 53–65.

2010

Абросимова С. В. Колекція картографічних матеріалів у фондах Дніпропетровського історичного музею (історія формування та склад колекції) // Вивчення і збереження картографічної спадщини у музеях України: Мат-ли Всеукр. наук. конф. – Біла Церква, 2010. – С. 15–19.

Абросимова С. В. Особистість і талант Дмитра Яворницького: самооцінка вченого // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: Зб. наук. пр. / Ред. кол. С. І. Світленко (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 8. – 436 с.

Абросимова С. В. Краєзнавець О. В. Васильєв: під впливом Д. І. Яворницького // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки: Наук. щорічник. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 7. – С. 170–178.

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 5: Листи рідних, друзів і знайомих до Д. І. Яворницького / Уклад. С. Абросимова, Н. Василенко, А. Перкова та ін.; заг. ред. Н. Капустіної. – 952 с.

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 6: Листи духовних осіб, друзів і знайомих до Д. І. Яворницького. – (Готується до друку колективом ДНІМ).

Петро Тимофійович Тронько (12 липня 1915 – 12 вересня 2011). Життєвий шлях Петра Тронька, який лише трішки не сягнув 100-річної позначки, є яскравим, гідним найглибшої поваги й наслідування взірцем відданого служіння рідному українському народові. Промовистий перелік його відзнак і титулів – Герой України, академік Національної академії наук України, перший віце-президент Української академії історичних наук, лауреат низки премій, заслужений діяч науки і техніки, почесний архівіст України, кавалер багатьох орденів і медалей, перші з яких бойові, – доповнює хоч і неофіційне, однак доволі часто вживане звання: патріарх українського краєзнавства.

Як відомо, український краєзнавчий рух сформувався на рідній для Петра Тимофійовича Слобожанщині. Наприкінці травня 1925 р. у тодішньому столичному Харкові відбулася Всеукраїнська конференція, що утворила Український комітет краєзнавства – централізовану державну інституцію, покликану організаційно об'єднати всіх дослідників і літописців рідної землі. Десятирічний селянський син із заснованої козаками поблизу Богодухова невеличкої слободи Заброди навряд чи чув тоді про цю подію. Але масштабна діяльність комітету охопила й систему народної освіти. Тож не дивно, що старанний учень Петро Тронько з юних літ пройнявся почуттям безмежної любові до своєї “малої батьківщини”, материнської мови, народних пісень, дум і легенд, що оповідали про героїзм і мужність славетних

пращурів, прагнув глибоко вивчити історію України. Та мрію про підкорення наукових вершин довелося відкласти на певний час.

Аби допомогти родині вижити в голодні тридцяті, подався у Донбас, де працював підсобним робітником у підземному забої однієї з шахт. Повернувшись до рідних країв, освічений юнак навчав грамоти дітей Богодухівщини та Лебединщини. Після військового вишколу в закладі морських льотчиків був залучений до комсомольської роботи. На війну пішов із посади першого секретаря Станіславського обкому ЛКСМУ. Воював у складі Південно-Західного, Сталінградського, Південного та 4-го Українського фронтів. Серед перших 6 листопада 1943 р. увійшов до визволеного Києва, де після відкликання з діючої армії очолив обком і міськком комсомолу. Разом з іншими киянами працював на відбудові Хрещатика, але про навчання не забував. У 1948 р. отримав диплом історика в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, у 1951 р. захистив кандидатську дисертацію, а у 1968 р. – докторську.

Від 1961 р. протягом сімнадцяти (!) років обіймав посаду заступника Голови Ради міністрів України, опікуючись питаннями освіти, культури, охорони здоров'я. А першим урядовим документом, розробленим за його участю, стало рішення “Про заходи щодо поліпшення охорони історико-культурного заповідника Києво-Печерська лавра” (1962). Підтримуючи ініціативу наукової та творчої інтелігенції, Петро Тимофійович не тільки підготував постанови вищих органів влади “Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією запорозького козацтва” (1965), а й спричинився до створення державного заповідника на Хортиці. Тут належало звести меморіал, який гідно б увічнював героїчну звитягу славетного лицарства. Та це не сподобалося апологетам суслівської ідеології. У 1973 р. за підписами В. Маланчука, С. Безклубенка й А. Мяловицького з'явилася брутальна доповідна: “Надмірне розгортання робіт по спорудженню меморіального комплексу запорозького козацтва, підкреслена увага до нього з боку преси та окремих керівних працівників привели до невиправданого перебільшення його місця в культурному житті республіки, ідейно-тематична спрямованість роботи над меморіальним комплексом не відзначалася належною класовою чіткістю і послідовністю, мали місце елементи захоплення козацькою старовиною, ідеалізація січового самоврядування (центральне місце відводили діорамі «Козацька рада», 60 квадратних метрів) та військових доблестей запорожців здатні підживлювати націоналістичні та шовіністичні ілюзії і пережитки. Створювана скульптурна композиція «Козаки в дозорі» домінувала б над панорамою міста Запоріжжя, Дніпрогесу... Основне місце відводили представникам козацької верхівки, класовій боротьбі і ролі народних мас в історичному процесі приділено малопомітне й малозначне місце”. Натомість пропонується замість козацького заповідника відкрити “Музей історії Запоріжжя”, а на зведеному вже земляному кургані замість скульптурної групи “Козаки в дозорі” встановити монумент на честь... робітничого класу.

ЦК КПУ фактично скасовує свою та урядову постанову від 1965 р. і підтримує маланчуківські пропозиції (щоправда, на кургані пропонували вже встановити не скульптуру робітника, а монумент Дружби народів). На проекті цієї постанови зберігся напис рукою Володимира Щербицького: “Указать товарищу Тронько на неудовлетворительное руководство и самовольство”.

Майже двадцять один рік Петро Тимофійович на громадських засадах очолював виплекане ним Українське товариство охорони пам'яток історії та культури.

Разом із його співробітниками та активістами доклав чимало зусиль, аби в пристойному Пирогові на площі в 150 га постав унікальний Музей народної архітектури та побуту. Хоча й довелося тоді почути чимало нашіптувань “доброзичливців” про любов до збирання “усілякої рухляді”, його улюблене дітище знайомить з етнографічною спадщиною України вже майже півстоліття, а старожили з теплою називають експозицію не інакше, як селом Троньківкою.

Під дбайливою опікою товариства перебували давні фортеці та замки, палаці, муровані й дерев’яні храми, археологічні раритети. Виразними засобами монументалістики було увічнено пам’ять Тараса Шевченка, Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського, Марка Черемшини, родини Тобілевичів, Олександра Довженка.... П. Тронькові вдалося оминати всі існуючі на той час бюрократичні нормативні обмеження задля спорудження в Чигирині величного пам’ятника Богданові Хмельницькому. Мережа народних музеїв охопила всі адміністративні райони, та добродійні акції пам’яткоохоронців далеко не завжди знаходили розуміння. Голова товариства з власною обґрунтованою позицією дедалі більше не влаштував вищі політичні кола. І, коли П. Тронько рішуче виступив проти рішення уряду та столичної міськради щодо відбудови Успенського собору Києво-Печерської лаври “швидкісним індустріальним методом” без ретельного наукового дослідження та використання його вцілілих автентичних підмурків, реакція на непокору академіка не забарилася. Партійна влада дала вказівку усунути П. Тронька від керівництва товариством. На таємничо скликаний восени 1988 р. позачерговий пленум цієї організації звезли переважно чиновників від культури, які й проголосували за відставку багаторічного голови. Де ці номенклатурники сьогодні? Хто їх згадає добрим словом?

Натомість Петро Тимофійович ще майже чверть століття наполегливо боровся за збереження та популяризацію скарбів національної духовності. У 1990 р. відродив і очолив Всеукраїнську (нині Національну) спілку краєзнавців, що стала гідною спадкоємицею репресованого в 1930-х рр. тоталітарним режимом Українського комітету краєзнавства. Як голова правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам’яток історико-архітектурної спадщини ім. Олесь Гончара сприяв упровадженню ґрунтовної Державної програми, завдяки якій на основі наукових принципів здійснення реконструкції постали з руїн та попелу і Успенський собор, і Михайлівський Золотоверхий монастир, і численні архітектурні перлини в усіх кутках України.

Петра Тронька добре знали в багатьох країнах світу, високо шанували в українській діаспорі. Він очолював офіційні державні делегації в Організації Об’єднаних Націй, на “ЕКСПО-67” у Монреалі, брав участь у численних міжнародних форумах. Закарбувалися в пам’яті і його палкі виступи з трибуни Верховної Ради України, депутатом якої він обирався протягом дев’яти каденцій. Сьогодні не зайвим буде нагадати, зокрема, його викривальну оцінку певного прошарку українофобів, виголошену ще 27 жовтня 1989 р.: “Є немало противників надання українській мові державного статусу. Свої позиції вони намагаються обґрунтувати твердженням, буцімто мова є всього лиш «засобом людського спілкування», засобом поінформованості, комунікативності, а отже, немає різниці в тому, якою мовою це спілкування здійснюється на практиці, в роботі й побуті, хай буде, мовляв, переважно російською, як нині найбільш вживаною, доступною... З таким спрощеним,

MISCELLANEA

примітивним і, по суті, принизливим тлумаченням суспільних функцій української погодитись аж ніяк не можна. Бо мова – це не просто засіб повсякденного утилітарного спілкування... Вона забезпечує розквіт і майбутнє самої нації, її самобутність, як спільності людей, що склалася історично. Тож втратити мову – значить втратити духовне обличчя нації, власне зникнути, вмерти самій нації як такій”.

Відаючи багато енергії подвижницькій громадській діяльності, вчений-історик ні на мить не полишав копіткої і продуктивної наукової роботи. Завідував відділами історико-краєзнавчих досліджень і регіональних проблем історії України в академічному Інституті історії України. Чимало часу приділяв пошуку і вивченню архівних документів. З-під його пера вийшло понад 600 наукових праць, з них 17 монографій. Понад дванадцять років життя Петро Тронько присвятив реалізації масштабного проекту з підготовки та випуску “Історії міст і сіл Української РСР” у 26 томах, загальним обсягом 2360 авторських аркушів. 1340 статей містили вичерпну біографію обласних і районних центрів, 8319 – розповідали про селища міського типу та села. У всій серії книг вміщено понад 9 тис. ілюстрацій. Очільник головної редакційної колегії спромігся залучити майже 100 тис. авторів, які дослідили та використали понад 1,5 млн архівних справ, опрацювали бібліотечні фоліанти та місцеву періодику. Незмінним його помічником і співорганізатором цього фундаментального видання був Іван Лукич Бутич.

За значущістю ця колективна праця досі не має аналогів у світовій історіографії. Водночас Петро Тимофійович добре усвідомлював, що “багатотомна «Історія міст і сіл...» не позбавлена вад, породжених умовами тоталітарної системи, яка наклала свій відбиток на історичну літературу і які були характерними для історичної літератури того періоду”. Тому ним було розроблено концепцію її перевидання на сучасній джерельній базі, без будь-яких “білих плям” і “чорних дір”.

Від 1992 р. Петро Тронько очолював головну редколегію багатотомної науково-документальної серії книг “Реабілітовані історією”. За архівно-кримінальними справами, що зберігаються в Національному архівному фонді України, працівники підпорядкованих Головній редколегії обласних науково-редакційних груп виявили і склали картки на понад 700 тис. репресованих громадян України. Завдяки цьому побачили світ десятки збірників раніше втаємничених від громадськості документів, монографічні дослідження про політичні репресії радянської доби тощо.

Уродженця козацької Слобожанщини по праву вважали своїм земляком на всіх українських теренах. Він був визнаний почесним громадянином міст Києва, Харкова, Богодухова, Кам’янка-Подільського, Канева, Лебедина, Переяслава-Хмельницького, почесним доктором або професором найпрестижніших вищих навчальних закладів Києва, Дніпропетровська, Донецька, Кам’янка-Подільського, Кіровограда, Полтави, Харкова, Хмельницького, Чернігова.

Великий українець Петро Тронько похований на центральній алеї Байкового кладовища. Збережімо ж світлу пам’ять про нього і віднайдімо час, аби вклонитися його могилі!

Анатолій Ситник (Київ)